



Osvícenský racionalismus a počátky české vědy

GENERACE JOSEFA DOBROVSKÉHO

Tzv. markery literárního klasicismu

Myšlenkový svět (filosofie, hodnotové rámce, koncept člověka a světa) – ORDO BONUS – RATIO

- svět bez krajností, jasný, srozumitelný, celistvý, logicky koncipovaný
- klasicistní hrdina nepláče, neobtěžuje výlevem citů, je „vkusný“ a mravný – příběh nástrojem k potvrzení morálních hodnot recipienta

Pojetí literatury jako specifického druhu umění – IMITATIO

- umění podle pravidel, podle vzoru – pravidla jsou rozumná („rozum“ proti platonskému „šílení“)
- diverzifikace literatury na 3 roviny – 3 styly (vysoký, střední, nízký)
- cílem nápodoby je poučit a pobavit (*docere + delectare*)

Způsob utváření textů (genologie, tematologie, poetika) – TECHNÉ

- tvorba chápaná jako zvládnutí určité techniky – realizuje se ovládnutím pravidel
- katalog tvárných prostředků – rozpracován v poetikách, předmluvách, v návaznosti na antické autory

Osvícensko-klasicistní model ve vědeckém a literárním diskursu

Osvícenský racionalismus

- a) jazyk (jazykověda)
- b) dějiny (historiografie)
- c) náboženské otázky
(církevní dogmata)

Stratifikace umělecké literatury:

- a) esteticky hodnotná
literatury (vysoká)
- b) konvenční (střední)
- c) triviální až braková (nízká)

Osvícensko-klasicistní model

Osvícenská věda

Josef Dobrovský (1753 – 1829) – člen jezuitského řádu, jazykozpytec/jazykovědec, kněz a literární historik;

Gelasius Dobner (1719–1790) – člen piaristického řádu, historiograf; proslul kritikou *Kroniky české* (1541) Václava Hájka z Libočan

František Martin Pelcl/Pelzel (1734–1801) – vychovatel ve šlechtických rodinách, profesor české řeči a literatury na univerzitě v Praze; historiograf (*Kurzgefaßte Geschichte der Böhmen; Nová kronika česká*)

Václav Fortunát Durych (1735–1802) – člen pavlánského řádu, jazykovědec, biblista, orientalista; překladatel Bible

František Faustin Procházka (1749–1809) – člen pavlánského řádu, historiograf a jazykovědec, literární historik; překladatel Bible; vydavatel *Kroniky české Přibíka Pulkavy z Radenína* (1786) – vznik za vlády Karla IV. (1316–1378), a tzv. Dalimilovy kroniky (dokončena přibližně 1314).

Josef Dobrovský (1753–1829)

Nar. uherských Ďarmotech jako syn jezdeckého poddůstojníka.

Studium na gymnáziu v Havlíčkově Brodě, poté v Praze (filosofie, teologie) – studia dokončil až v r. 1776, když byl zrušen jezuitský řád (1773), kam vstoupil; vysvěcen na kněze až ve zralém věku.

Filologické studium – latina, řečtina a orientální jazyky.

Teologie – kritika biblických textů – seznámil se s jazykovědcem V. F. Durychem (výuka hebrejštiny).

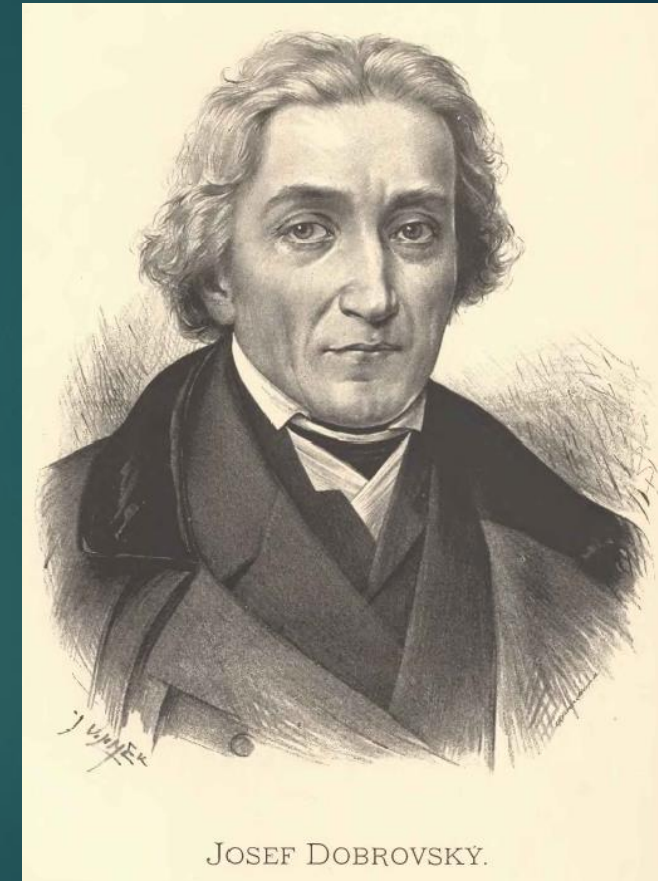
Vychovatel synů hraběte F. A. Nostice, nejvyššího purkrabí v Čechách.

Stýkal se s předními osvícenskými učiteli – s F. M. Pelclem, J. Schallerem.

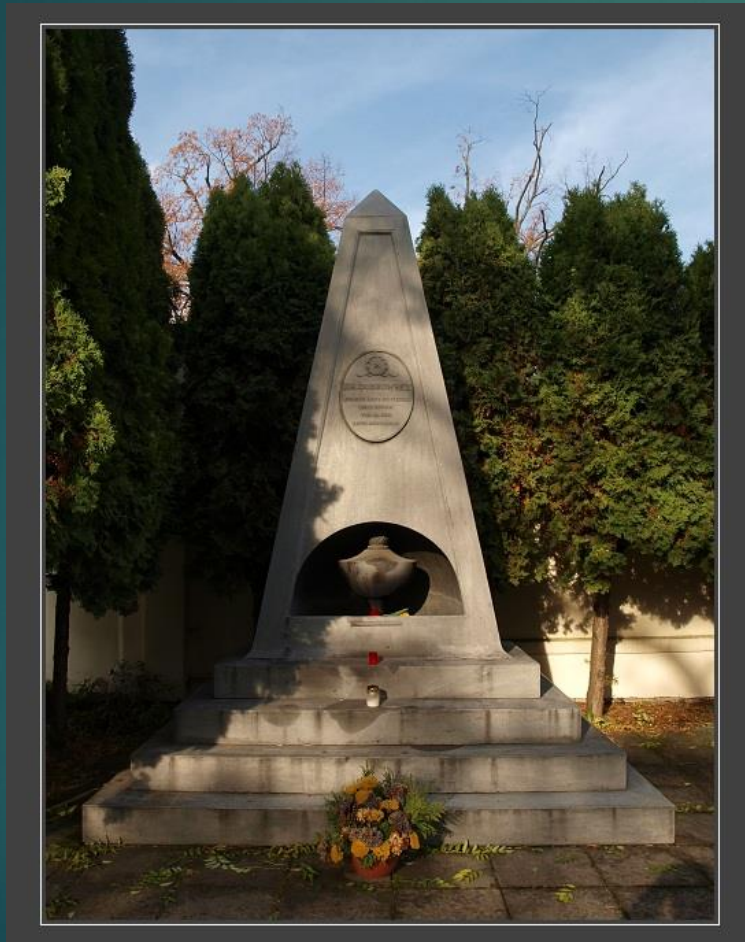
1787 vicerektor a pak rektor Generální semináře kněžského v Hradisku u Olomouce.

90. léta – trvale v Praze, podniká studijní cesty na Sever (Švédsko a Rusko).

Zemřel při cestě z Vídně do Prahy ve starobrněnském klášteře – pochován v Brně.



Josef Dobrovský (1753–1829)



Kritické zkoumání pramenů (historie – jazyk – náboženství)

Pragische Fragmente herbräischer Handschriften (1777)

Fragmentum evangelii s. Marci vulgo autographi (1778)

Deutsch-böhmisches Wörterbuch (1802, 1821)

Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache (1809, 1819)

Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (1822)

Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (1791, 1792, 1818)

Kritische Versuche die ältere böhmische Geschichte von späteren
Erdichtungen zu reinigen

Bořivoj's Taufe (1803)

Ludmila und Drahomír (1807)

Wenzel und Boleslaw (1819)

Pelclový Grundsätze der böhmischen Sprache (1795) – pojednání o prozodii.

Bohuslav Balbín (1621–1688)

Obrana jazyka slovanského, zvláště českého (názvy kapitol)

- ▶ Hlavní příčinou, proč se starobylý jazyk měnil a musil měnit, je, že se do vlasti nerozvázně přijímalo množství cizinců a přistěhovalců; píše se též o skromnosti a snášenlivosti českého lidu
- ▶ Jak někteří cizinci útočí z největšího nevděku na Čechy a český jazyk
- ▶ Rozvázně se tu pojednává o tom, jak se stěhovaly národy, jak osudem německého národa je měnit nebo zcela vyhlazovat jazyky zemí, a jaké asi jsou toho příčiny
- ▶ Jak velkým doporučením pro ušlechtilé lidi je znalost co největšího počtu jazyků, dále také jak velmi slovanský jazyk usnadňuje učení se evropským jazykům
- ▶ Jak všechny národy pečlivě chrání a upřednostňují svůj jazyk
- ▶ Starobylost a rozšířenost slovanského jazyka
- ▶ Dřívější sláva slovanského jazyka plynoucí z jeho starožitné šlechty, ze zasloužilosti mocných lidí a z vojenské proslulosti, což vše se zběžně zaznamenává
- ▶ Změna jazyka je v každém státě čin plný nebezpečností a zvláště v Čechách se projevuje jako nespravedlnost

Z Balbínovy Obrany jazyka slovanského, zvláště českého

„Odtud se dá porozumět i tomu, proč **Bůh** své **apoštolý**, když jich na počet málo bylo, ne více než dvanáct, vyzbrojil (jak jsem dříve řekl) všemi jazyky, zajisté aby na celý svět vystačili a aby každý národ na světě neměl jen svého zvláštního apoštola (který by k lidem mluvil a naopak rozuměl jejich dotazům), nýbrž dvanáct, tolik jich totiž bylo, aby jich neměl jeden **národ** více, druhý méně. K tomu se odvažují říci: jako apoštolové nejednají takoví lidé, kteří **svou lidskost a lásku** omezují pouze na jeden národ, kdežto jazyky ostatních lidí opovrhují jako barbarskými a odmítají je.

Avšak ať oni dělají po svém, já směle tvrdím, že **slovanský národ** má takovou schopnost **pro učení se všem jazykům**, že nejednou jsem slyšel, jak nejrozumnější mužové, vyslanci králů a knížat, považovali za zázrak, když v Praze na akademických školách slýchali nejmenší chlapečky, synky měšťanů, kloučky teprve nedávno odrostlé povijanům a plénkám a ještě zardělé od porodu, jak velmi pohotově bez rozpačitosti a plynněji než vánek mluvili se zvláštním půvabem latinsky. [...] **slovanský jazyk zdá se být bránou k ostatním jazykům.**“ (s. 63–64)

BALBÍN, Bohuslav. *Rozprava krátká, ale pravdivá*. Praha: Odeon, 1988. Zvýraznila Z.U.

Homérova Odysseia

(Praha: Jan Laichter, 1912,
přel. Otmar Vaňorný, s. 523)

- Lamovo strmé město** = Télepylos laistrygónský.
- Láodamás** (2. pád —manta), syn Alkinoův, výborný pěstník a mistr umělého tance s míčem. Slove hrdina, králův výborný syn, syn králův nad jiné statný, mužný syn.
- Láomedón** (2. pád —donta), otec Priamův.
- Lapithové**, bojovný národ ve východní Thessalii, sousedé Kentaurů.
- Látóna**, latinské jméno Apollónovy matky. Řecky slove Létó. Viz to!
- Lédé** (2. pád —dy), manželka Tyndareova, matka Kastora a Polydeuka, Klytaiméstry a Heleny.
- Lémnos** (2. pád —nu, na), ostrov a město téhož jména západně od Tróady v severním moři Aigajském. Lémnos byl sopečný a proto posvátný Hefaistovi. Bydlili tam Sintiové, mluvící drsně.
- Léodés** (2. pád —da), syn Oinopův, ženich Pénélopein, dozorce žertev. Horšival se na řádění ostatních ženichů, ale přece byl v boji zabit od Odyssea.
- Léókritos** (2. pád —ta), syn Euénorův, ženich Pénélopein, byl zabit v boji od Télemacha.
- Lesbos** (2. pád —bu), veliký, dobře vzdělaný ostrov při pobřeží Malé Asie, východně od Mýsie.
- Létó** (2. pád —ty), matka Apollónova a Artemidina. Otec jejich byl Zeus. Slove vznešená, krásnovlasá.
- Leukadská skála**, daleko na západě u Ókeana na cestě do podsvětí.
- Leukotheé** (2. pád —they), viz Inó.
- Libye**, africká země západně od Aigypta.
- Lítice**, viz Erinýs.
- Lokros** (2. pád —kra), syn Maiřin.
- Lótořagové, Lótoředi**, lidé požívající ovoce lótosové. Bydlili kdesi na jihu od Řecká. Viz lótos!
- Lótos** jest rostlina řeřetlákovitá (keř nebo nízký stromek). Ovoce jeho, podlouhlé, jedlé peckovice, jest podobno olivám nebo drobným datlím. Bylo prý tak chutné, že kdo je jednou okusil, nechtěl země Lótořagův už ani opustit.

Z Balbínovy Obrany jazyka slovanského, zvláště českého

„Nejnadanější básník a **otec pěvců Homér** bájí, že lotos dává plod tak sladký, **že kdo jej ochutná, zapomíná na mateřský jazyk i na svou vlast**. Učenci se dohadují, co je vlastně ten lotos. [...] lotos je kvetoucí bylina, která se rodí v bažinách, a když slunce dostoupí k poledni, zvedá se z vod s rozevřenými květy, avšak po západu slunce se zase sama ke dnu noří a tak hluboko se ukládá, že ji už ani rukama není možno dosáhnout. Ioachimus Camararius, velmi znalý lékařství a rostlin, doložil **mnohými důkazy** (Symboly z rostlin a květin), že lotos není nic jiného než náš leknín [...].

Ať tak či onak, [...] kdo se k onomu lotosu neboli leknínu obrátili a jeho šťávy okusili [...], ti potom – jako by se napili z nějakého čaromocného poháru – omámeni nic nevidí, **co se ve vlasti děje**, na vlast zapomínají a ji nečestným a potupným mlčením zrazují, a jako stařecký hrabivý otec oklamáný svůdcovými pletichami, tj. navnaděný pro přítomnou chvíli sladkými sliby, **dopřává svou dceru svůdci, tak oni v osudové době svou pleněnou vlast bez pomoci nechávají**. Nepochybuji, že nás to postihuje pro velký boží hněv, jak výborně říká Filip Comineus (3. kap.): „Zlí rádcové nebo malá uvážlivost samého vladaře jsou těžkým božím rozsudkem nad státem.“ (s. 55–56).

Obrozené jazykové obrany

- ▶ [1672/3] 1775 (F. M. Pelcl) Bohuslav Balbín: *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemica* (Obrana jazyka slovanského, zvláště českého)
- ▶ 1777 F. M. Pelcl vydal dílo starší české literatury *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic* (s předmluvou – obranou, 1576–1635);
- ▶ 1793 Fr. M. Pelcl: *Akademische Antrittsrede* (Akademická nástupní řeč)
- ▶ 1783 Karel Ignác Thám: *Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům v cvičení se v něm liknavým a nedbalým sepsaná*
- ▶ 1806 Josef Jungmann: *O jazyku českém* (dvojí rozmlouvání)
- ▶ 1827 Josef Jungmann: *O klasičnosti literatury a důležitosti její*
- ▶ 1810 Bernard Bolzano: *O lásce k vlasti* (něm. *Erbauungsreden*, tzv. exhorty)
- ▶ 1818 Bernard Bolzano: *O poměru obou národních kmenů v Čechách*